

Uluğ, A. & Köksal Akyol, A. (2023). 36-72 Aylık Çocukları Olan Ailelerin Pandemi Sürecine Yönelik Deneyimleri, *International Journal of Educational Policies*, Vol. 16 (1-2), 23-47.

ISSN: 1307-3842

36-72 Aylık Çocukları Olan Ailelerin Pandemi Sürecine Yönelik Deneyimleri*

Ayşenur ULUĞ**

Yargıtay Gündüz Bakımevi, Ankara, Turkey

Aysel KÖKSAL AKYOL***

Ankara University, Ankara, Turkey

Özet

Covid-19 pandemisi, her yaşta insanın günlük yaşamı, rutinleri, ilişkileri ve davranışlarını etkilemiştir. Her yaş grubundan insan pandemi sürecinden etkilenmiş olsa da çocuklar, özellikle de küçük çocuklar ve aileleri için olumsuz etkileri söz konusu olmuştur. Bu düşünceden hareketle, araştırmada 36-72 aylık çocukları olan ailelerin pandemi sürecine yönelik deneyimlerini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma, fenomenolojik desenin kullanıldığı nitel bir araştırmadır. Araştırmaya 36-72 aylık çocukların anne ve babaları dahil edilmiştir. Araştırma katılımcıları yedi anne ve yedi baba olmak üzere on dört ebeveynden oluşmaktadır. Araştırma verileri araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Veri dokümanlarının kodlanması ile birlikte “Pandemide Rutinler”, “Pandemide Sosyal Hayat”, “Pandemide Çocukların İlgi Alanları” ve “Pandemide Yaşanan Sorunlar” ve “Pandeminin Kazandırdıkları” olmak üzere beş tema oluşturulmuştur. Araştırmada elde edilen bulgulara göre hafta sonunu yapılan etkinliklerde, uyku düzeninde, evde çocuklarla yapılan etkinliklerde, hijyene gösterilen hassasiyette değişimler görülmektedir. Ebeveynlerin çocuklarına yönelik sürekli bir aktivite arayışı içinde olmaları pandemi döneminde yaşanan deneyimler arasında yer almaktadır. Elde edilen verilere göre bu dönemde çocukların arkadaşlık ilişkilerinin sınırlandığı, okullarından uzakta kaldıkları, teknoloji kullanımına yöneldikleri, ebeveynleri ile vakit geçirme taleplerinde artış meydana geldiği ve kitap okuma/dinleme alışkanlıklarının arttığı ortaya çıkmıştır. Ebeveynlerin kendilerini engellenmiş hissettikleri, arkadaş ortamlarından uzaklaştıkları, sosyal faaliyetlerin sekteye uğradığı görülmektedir. Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda uzmanlara ve araştırmacılara öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: *Covid-19 pandemisi, okul öncesi dönem çocukları, aileler*

*Bu çalışma, Uluslararası Gazi Sağlık Bilimleri Kongresinde sözel bildiri olarak sunulmuş ve yayın için düzenlenmiştir.

** Bilim Uzmanı. Yargıtay Gündüz Bakımevi Öğretmeni Çankaya/Ankara. E-mail: aysen.ada23@gmail.com

*** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü Öğretim Üyesi. E-posta: koksalaysel@gmail.com

Uluğ, A. & Köksal Akyol, A. (2023). The Problems Experienced by Families with Their 36-72 Months Old Children During the Pandemic Process, *International Journal of Educational Policies*, Vol. 16 (1-2), 23-48

ISSN: 1307-3842

The Problems Experienced by Families with Their 36-72 Months Old Children During the Pandemic Process

Abstract

The Covid-19 pandemic has caused changes in the daily lives, routines, relationships and behaviours of people of all ages. Although the pandemic process has affected people of all age groups, it has had negative effects on children, especially young children and their families. Based on this idea, the study aimed to determine the experiences of families with children aged 36-72 months regarding the pandemic process. The research is a qualitative research using phenomenological design. Mothers and fathers of 36-72-month-old children were included in the study. The research participants consisted of fourteen parents, seven mothers, and seven fathers. The research data were collected using a semi-structured interview form prepared by the researchers. With the coding of the data documents, five themes were formed as "Routines in Pandemic", "Social Life in Pandemic", "Children's Interests in Pandemic", "Problems in Pandemic" and "Benefits of Pandemic". It was determined that the family's going out routines were disrupted during the pandemic, the tendency to spend time at home increased and hobbies performed outdoors were abandoned. Children's sleep routines were disrupted, and there was an increase in the variety of activities that parents do with their children. Children developed more sensitivity about hygiene, especially hand washing. Children who could not see their friends increased their desire to play games and do activities with their parents. There has been an increase in children's playing games with their families, the duration of play at home and the amount of toys taken home. In addition to these, it is seen that there is a greater tendency towards table-top activities such as leftover material activities, painting/painting activities, activities for the development of fine motor skills, and board games. It was determined that the most common activity during the day was watching television, and pandemic conditions led parents and children to use technological devices. Looking at the problems for children during the pandemic; it is seen that there are contents such as increased use of technology, an increased expectation of attention from parents, decreased friendships, inability to discharge energy, and aggressive behaviours. Considering the problems of the pandemic process for parents; at the end of the long periods spent at home. In line with the findings obtained in the study, suggestions were presented to experts and researchers.

Keywords: *Covid-19 pandemic, preschool children, families.*

Giriş

Çin Halk Cumhuriyetinde bir dizi vakanın ortaya çıkmasından sonra, SARS-CoV-2 virüsünün neden olduğu koronavirüs hastalığı etkisini gösterdiği ülkelerde (www.who.int, 2020) yaşamı derinden etkilemiştir; izolasyon, temas kısıtlamaları, kapanmalardan dolayı bireylerin yaşamında derin izler bırakmıştır. Birçok ülkede virüsün bulaşma riskini önlemeye yönelik önlemler alınmış olmakla birlikte, bu önlemler günlük yaşam akışında birçok değişime neden olmuştur. Çocuklarda kaygı ve stres düzeyi artmış, sosyal yaşamı engelleyen sınırlılıklardan dolayı çocuklar akranları ile görüşmemişlerdir (Akoğlu ve Karaaslan, 2020; Fegert ve diğerleri, 2020).

Covid-19 pandemisi duyurulduğundan beri günlük rutinlerimizde ve kendimizi sosyal anlamda organize etme şeklimizde benzeri görülmemiş bir değişiklik yaşanmıştır (De Figueiredo ve diğerleri, 2021). Covid-19 pandemisi ile gelen yeni hayat düzenine alışmaya çalışmakta kuşkusuz tüm dünya toplumları güçlük çekmiştir. Yetişkinler bile bu yeni düzeni kaldırmakta zorlanırken, çocuk ve genç kitlenin alışkanlıklarından, rutininden vazgeçmesini istemek ve ruhsal açıdan bunu sindirebilmelerini beklemek pek adil karşılanamaz (Demir Öztürk ve diğerleri, 2020). Çocukların mevcut durumla başa çıkmakta zorlandıkları ve Covid-19 pandemisinin çocuklar üzerinde gelişimsel anlamda olumsuz etkiler bıraktığı söylenebilir (Ravens Sieberer ve diğerleri, 2021). Bu zorlu sürecin çocuklar üzerindeki çeşitli alanlarda oluşturduğu etkilerden söz etmek ve çocukların bu süreci en az zarar ile atlattıklarına ışık tutmak gerekmektedir.

Çocuklar kuvvetli bağışıklık sistemleri ile hastalığı asemptomik olarak 1-2 hafta içerisinde atlatabilseler bile (Jiao ve diğerleri, 2020), Covid-19 pandemisinin önemli psikolojik etkilerine karşı açık oldukları unutulmamalıdır. Ebeveynlerinin üst düzey streslerinin yanı sıra korkuyu, belirsizliği, rutinlerindeki önemli değişiklikleri, fiziksel ve sosyal izolasyonu deneyimlemektedirler (Imran, Zeshan ve Pervaiz, 2020). Şahbudak ve İnal Emiroğlu'na (2020) göre, pandemi kaynaklı

ortaya çıkan stres faktörleri çocuk ve genç nüfusta depresyon riskini artırmaktadır. Zihinsel, dilsel, bedensel ve duygusal gelişimini henüz tamamlamamış, psikolojik ve fizyolojik gereksinimlerini karşılamak için yetişkin desteğine ihtiyaç duyan küçük yaş grubu çocukların yaşadıkları dönemsel bir problem sonraki ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık çağlarını olumsuz etkileyebilir (Çaykuş ve Mutlu Çaykuş, 2020).

Alanyazın incelendiğinde, Covid-19 salgınının çocuklar ve ebeveynleri üzerindeki etkilerine yönelik araştırmaların olduğu görülmektedir. Pandemi döneminde çocukların psiko-sosyal durumları, ebeveynlerin aile yaşantılarına yönelik görüşleri, pandeminin ebeveynlere ve çocuklara yansımaları gibi konulara değinilmektedir. Vasileva, Alisic ve De Young (2021), Avustralya’da bulunan 3-5 yaş arası çocukların Covid-19 salgını ile ilgili olumsuz düşünce ve endişelerini araştırdıkları çalışmada, çocukların en çok kendilerinin ve yakınlarının hastalanmasına ve pandemi ile gelen değişimlerin kalıcı olmasına yönelik endişe taşıdıklarını saptamıştır. Christner ve arkadaşları (2020), Almanya’daki 3-10 yaş arası çocukların pandemi döneminde psikolojik iyi oluşlarının ve problem davranışlarının belirlenmesine yönelik yaptıkları çalışmada çocukların %50’den fazlasının açık bir şekilde stres, rahatsızlık ve yalnızlık hissettiğini ortaya çıkarmışlardır. Kracht, Katzmarzyk ve Staiano (2021), 3-6 yaş çocukların pandemi dönemindeki fiziksel aktivite ve aile rutinlerini inceledikleri araştırma bulgularına göre çocukların fiziksel aktivite süreleri kısalmış, uyku süreleri azalmış ve ekran başında kalma süreleri artmıştır. Başaran ve Aksoy (2020) tarafından yapılan, pandemi döneminde aile ilişkilerine yönelik anne-baba görüşlerinin alındığı çalışmada, pandeminin aile üyelerinin etkileşimlerini artırması ile anne-baba ve çocuklar üzerinde olumlu değişimlerin meydana geldiği; öte yandan pandeminin psikolojik, eğitimsel ve sağlık alanlarındaki negatif yansımalarının aile yaşantısını olumsuz etkilediği saptanmıştır. Kurt Demirbaş ve Sevgili Koçak (2020), 2-6 yaş çocuğa sahip ebeveynler ile yaptıkları çalışmada, pandeminin ebeveyn ve çocukların beraber evde etkili zaman geçirme gibi olumlu etkilerinin yanı sıra rutinlerdeki değişimlerin ve getirilen kısıtlamaların olumsuz etki oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır.

Pandemi döneminin okul öncesi dönemde olan çocuklar ile ebeveynlere olan etkilerini ortaya koymaya yönelik çalışmaların olduğu görülmektedir. Ancak

özellikle de gelişim süreçleri devam eden çocuklar ve çocukların yaşamında önemli etkiye sahip olan ailelerin pandemiden etkilenme süreçlerinin ortaya konulduğu her bir çalışmanın değerli olduğu düşünülmektedir. Pandemi döneminin çocuklar ve aileleri üzerindeki etkilerini ortaya koymak çocukların gelişimlerinin desteklenmesi, ailelere ve çocuklarla çalışan uzmanlara bu konularda destek olmak açısından yol gösterici olacaktır. Benzeri bir sürecin yaşanması durumunda, çocuklarının ve ailenin süreci sağlıklı atlatabilmesi için bu tip araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenlerden dolayı araştırmada, 36-72 aylık çocukları olan ailelerin pandemi sürecine yönelik deneyimlerin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Yöntem

Bu bölümde, araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama yöntemi, araştırmacının rolü, verilerin değerlendirilmesi ve analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, 36-72 aylık çocukları olan ailelerin pandemi sürecine yönelik deneyimlerini saptamak amacıyla yapılmıştır ve fenomenolojik desenin kullanıldığı nitel bir araştırmadır. Özdemir'e göre (2010), nitel araştırmalar, kişinin var olan yönlerini öne çıkarmak ve kendi yorumuyla şekillendirdiği toplumsal sistemlerin özünü tespit etmek amacıyla geliştirilen bilgi üretme hali olarak tanımlanmaktadır. Tekindal ve Uğuz Arsu'ya göre (2020), fenomenolojik araştırmalarda çalışma grubunun hayatlarında var olan bir konu hakkındaki deneyimlerine odaklanılmaktadır; bakış açıları, fenomeni anlamlandırma biçimi, fenomene yönelik deneyimler ve deneyimleri betimleme yöntemleri ele alınmaktadır. Bu bağlamda araştırmamızda odağı pandemidir ve bu odak noktasına yönelik deneyimlerini aktaran ve betimleyen kişiler 36-72 aylık çocuğa sahip anne ve babalardır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcılarını belirlemek için kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bir diğer adı elverişli örnekleme olan bu örnekleme yönteminde araştırmacı ulaşılması kolay ögelere yönelmektedir (Kılıç, 2013). Araştırma pandemisinin devam ettiği dönemde yapıldığı için katılımcıların kolay ulaşılabilir

olması göz önünde bulundurulmuş ve bu nedenle söz konusu örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, Ankara ilinin merkezinde yer alan resmi bir kurumun erken çocukluk eğitimi merkezine devam eden 36-72 aylık 7 çocuğun anne ve babası oluşturmaktadır. Bu bağlamda toplam 14 ebeveyn ile görüşülmüştür. Araştırmada katılımcılar A1, A2, A3, A4, A5, A6, A7, B1, B2, B3, B4, B5, B6, A7, B7 şeklinde kodlanmıştır; A'lar anneleri, B'ler ise babaları temsil etmektedir. Katılımcıların yaş aralıkları 30 ile 39 arasındadır. Katılımcıların hepsi lisans mezunu olup çalışma yapılan dönemde bilfiil çalışmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından hazırlanan “Görüşme Formu” ile toplanmıştır. Görüşme formunda genel anlamda, pandemi döneminde ailelerin 36-72 aylık çocuklarına yönelik sorunları, pandeminin ev ve aile yaşantısına etkileri, pandeminin anne ve babaların hayatı üzerindeki yansımaları, ailelerin pandemi döneminde edindikleri tecrübeleri, çocukların pandemi döneminde pandemi öncesine kıyasla yaşadıkları değişiklikleri ele alan 11 adet soru mevcuttur. Sorular hazırlanmadan önce Covid-19 pandemisinin tüm dünyadaki seyrinin ve insanlar üzerindeki etkilerinin saptanması amacıyla detaylı literatür taraması yapılmıştır. Bu tarama sonrasında görüşme soruları hazırlanmıştır. Görüşme soruları hazırlandıktan sonra çocuk gelişimi alanında akademisyenlik yapan beş uzmandan uzman görüşü alınmıştır. Alınan görüşler neticesinde görüşme sorularında gerekli görülen değişiklikler yapılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri 21.04.2021-29.04.2021 tarihleri arasında, araştırmaya gönüllü olan 14 katılımcıdan toplanmıştır. Görüşmenin yapılma şekli, görüşme yeri ve zamanı katılımcıların uygunluğuna göre belirlenmiştir. Yüz yüze yapılan görüşmeler çocukların devam ettikleri okulda, çevrimiçi yapılan görüşmeler ise cep telefonu üzerinden sesli görüşme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Görüşme formu uygulanmadan önce katılımcılar araştırmanın konusu hakkında bilgilendirilmiştir. Görüşme esnasında herhangi bir aksaklığa fırsat vermemek adına görüşmelerin ses kayıtları iki adet telefon üzerinden kaydedilmiş ve ses kaydı öncesi katılımcılardan izin alınmıştır.

Çocukları resmi bir kuruma aile erken çocukluk eğitimi kurumuna devam eden katılımcıların araştırmaya gönüllü olarak katılmalarına özen gösterilmiş ve onamları alınmıştır. Araştırmanın yapıldığı süreçte pandeminin devam ediyor oluşu görüşmeleri yapan araştırmacının bir takım tedbirler almasını gerekli kılmıştır. Araştırmacı yüz yüze yapılan görüşmelerinde önceden havalandırılmış bir odayı tercih ederek görüşme boyunca maske ve hijyen kurallarına özen göstermiştir. Ayrıca görüşme öncesinde oturma düzenini gözden geçirmiş, görüşme esnasında katılımcı ile arasında bulunan mesafe farkını aşmamaya dikkat etmiştir.

Verilerin Analizi

Veriler analiz edilmeden önce görüşmelerin ses kayıtları dinlenerek yazılı metne dönüştürülmüştür. Görüşmelerin yazılı dokümanı birkaç kez okunmuş ve sorulardan bağımsız olarak önermeler oluşturulmuştur. Ardından önermeler kümelenecek alt temalar ve temalar belirlenmiştir. Yapılan işlemler baştan sona doğru soyutlanarak aşamalandırılmış ve özelden genele doğru bir yol izlenmiştir. Katılımcıların yanıtlarına göre bulgular dört tema altında toplanmıştır. Bu temalar; “Pandemide Rutinler”, “Pandemide Sosyal Hayat”, “Pandemide Çocukların İlgi Alanları” ve “Pandemide Yaşanan Sorunlar” Ve “Pandeminin Kazandırdıkları” şeklinde oluşturulmuştur.

Araştırmacının Rolü

Araştırmacılarından biri araştırmanın yapıldığı süreçte çocuk gelişimi anabilim dalında yüksek lisans öğrencisi olmakla birlikte resmi bir kurumun bünyesinde bulunan bir erken çocukluk eğitimi kurumunda çocuk gelişimci olarak görev yapmaktadır. Diğer araştırmacı ise üniversitede çocuk gelişimi alanında öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Bulgular

36-72 aylık çocukları olan ailelerin pandemi sürecinde yaşadıkları deneyimleri saptamaya yönelik olarak yapılan araştırmada, “Pandemide Rutinler”, “Pandemide Sosyal Hayat”, “Pandemide Çocukların İlgi Alanları” ve “Pandemide Yaşanan Sorunlar” ve “Pandeminin Kazandırdıkları” şeklinde oluşturulan temalar, yorumlar ve katılımcıların paylaşımlarından örnekler yer almaktadır.

Pandemide Rutinler

Araştırmada elde edilen verilere bakıldığında, pandemide eve kapanmaya ve hastalığa bağlı olarak aile bireylerinin rutinlerinde değişimlerin olduğu görülmektedir. Pandemide ailenin dışarı çıkma rutinlerinin sekteye uğradığı, evde vakit geçirmeye yönelik eğilimin arttığı ve dışarıda gerçekleştirilen hobilerden vazgeçildiği ifadelerine rastlanmaktadır.

Mesela genelde biz evde durmazdık hocam hep dışarıda arkadaşlarla toplanırdık, bir yerde otururduk. Ya biz onlara giderdik ya onlar bize gelirdi. Kızımı gezmeye, bir yerlere açık havaya falan götürürdük. En kötü bir memlekete gider gelirdik. (A3)

Ben mesela futbolla ilgilenirim, hobi olarak. Mecburen onları bırakmak zorunda kaldık. İstesek de gidemiyoruz. İmkan olduğu zaman da gitmedim yani. (B1)

Pandemide çocukların uyku rutinlerinde değişiklik meydana geldiği elde edilen bulgular arasında yer almaktadır. Uyku rutinlerinin yanı sıra çocuklarla yapılan etkinliklerde de önemli değişimler mevcuttur. Pandemi öncesine göre evde geçirilen zamanın artması ile çocuklarla yapılan etkinliklerin çeşitliliğinde artış olmaktadır.

Çocuğun uyku vaktine geçiyoruz. O biraz tabii ki sancılı oluyor, uyumak istemiyor. 9'da başlayıp 10 buçuğa kadar sürebiliyor uyuma süreci. (A4)

Uyku uyumuyor kesinlikle çocuk yeterince, dikkati dağılmıyor herhalde ya da yorulmuyor. (A7)

Ev içerisinde sandalye kapmacadan kör ebeye kadar, saklambaçtan babasıyla koşu yarışlarına kadar hepsini denedik. Hatta yemek masamızın üzerine masa tenisine dönüştürdük. Masa tenisi oynadık. Yani bütün her şeyden bir parça denemiştir. Hepsini yaptık. (A2)

Hijyene yönelik çocukların farkındalıklarının ve kişisel temizliğine ayrılan sürenin artması, farklı zeminlere dokunmaya yönelik tedirginlik, beslenemeye özen gösterme, ailenin kıyafet değişimi ve banyo rutinlerinin sıklaşması, kişisel temizlik konusunda yapılan hatırlatmaların artış göstermesi gibi değişimler görülmektedir.

...Evi temizliyorduk, süpürüyorduk. Ama şimdi çok detaylı. Böyle kapı kollarını işte eşim ozonla siliyor ya da yerleri sirkeyle siliyoruz. Mutfağı sirkeyle temizliyoruz. Aldığımız bütün malzemeleri sirkeli suyla yıkıyoruz. Evet, öncede yıkıyorduk, temizliyorduk. Ama bu kadar detaylı dikkat etmiyorduk. (A3)

...Tabi ki o da temizlik hususuna özen gösteriyor. Mesela ben eve işten geldiğim zaman işte 'Baba ellerimizi en az bir buçuk dakika yıkıyoruz, bir dakika yıkıyoruz, otuz saniye yıkıyoruz.' gibi telkinlerde bulunuyor falan. Yani o da hijyen konusunda özeni maksimuma getirdi. (B5)

Temizliğe fazla ilgi gösterenlerinin yanı sıra ailelerin beslenme, dokunma ve banyo konularında da titizlendikleri dikkati çekmektedir.

...Doğal olarak daha fazla temizliğe önem vermeye başladık. Yediğimize, içtiğimize birazcık daha dikkat ettik yani sağlıklı beslenmeye çalıştık. (B3)

...Şimdi bir yere dokununca hemen aç elini, fıs fıs, fıs fıs. Böyle bir durum oluştu. Mümkünse dokunmasın ama dokunursa da sürekli böyle bir kontrol hali oluştu yani. (A6)

...Daha fazla uyarıyoruz. İşte şöyle dışarı çıktığımızda, az vakitte bile dışarı çıkıyor olsak bile işte temiz olması gerektiğini, oraya elini vurmaması gerektiğini, elini sürekli sonra tekrar yıkaması gerektiğini, kolonya kullanması gerektiğini ve benzeri. (B6)

...Mesela normal şartlarda pandemi olmadığında ben çocuğuma her gün banyo yaptırırım, her gün kıyafetlerini değiştirmem. Ama işte çocuğu alıyorsunuz, koştur koştur eve gidiyorsunuz. Bir banyo faslı oluyor. (A7)

Pandemide Sosyal Hayat

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında pandeminin etkilediği alanlardan birinin sosyal hayat olduğu görülmektedir. Pandemide sosyal hayat teması; çocukların sosyal hayatı ve ebeveynlerin sosyal hayatı şeklinde gruplandırılmıştır. Pandemide çocukların sosyal hayatına bakıldığında, en çok etkilendikleri alan arkadaşlık ilişkileri olmaktadır. Pandemi sürecinde çocukların arkadaşlık ilişkileri genellikle sadece kapanmanın olmadığı zamanlarda okul ortamı ile sınırlı kalmaktadır. Ebeveynler hastalık kaygısı nedeniyle çocuklarının okul dışında edindikleri arkadaş çevresi ile görüşmesine izin vermemekte ve kısıtlamalar

neticesinde çocuğun arkadaş edinebileceği ortamlardan kaçınılmaktadır. Bu süreç çocukların arkadaşlarına özlem duymalarına sebep olmuştur.

Pandemiyle beraber herkes çocuklarından da endişe duyduğu için ne biz çocuğumuzu başka bir yere gönderebildik ne de onlar bize gönderebildiler ne de aşağıda hep birlikte oynayabildiler. (B5)

Arkadaş kavramını daha çok özledi pandemi sürecinde. Onun için nasıl bir arkadaş olduğunun değil arkadaş olmasının önemi oluştu. Yani her bulduğu kişiyle arkadaş olabilecek hale geldi. (A2)

Bazı çocuklarda eskiden var olan dışarı çıkma isteğinde değişimler olmakta ve kalabalık ortamlara karşı olan olumlu tutum zamanla azalmaktadır. Bununla beraber çocukların arkadaşlık bağlamında yaşadıkları eksiklik ebeveynlerine daha çok yönelmelerine ve ebeveynlerini arkadaş olarak değerlendirmelerine neden olmaktadır.

...Şimdi kızım mesela evden dışarı hiç çıkmak istemiyor. Sürekli evde durayım. Az önce bir aşağı indirelim dedik bir hava alsın dedik. 'Yok.' diyor, 'Evden çıkmak istemiyorum, burada duralım, oyuncaklarımla oynayalım. Önce de sürekli çikalım, gezelim diyordu...' Kalabalık ortamları sevmiyor kızım belki hani biz çıkmıyoruz kalabalığa falan. Hatta okulla ilgili şey dedi 'Anne seneye gideceğim okulda yine 2 kişi, 3 kişi olsun. En fazla 5 kişi olsun. 10 kişiyi geçmesin' gibi bir şey söyledi. Artık kalabalıklardan hiç hoşlanmıyor. Eskiden de hep 'Kalabalık ortamlara gidelim, AVM'ye gidelim, şuraya gidelim, buraya gidelim' derdi. Şimdi en fazla 2 kişi, 3 kişi. Fazlasını bile görmek istemiyor. (A3)

Daha çok bizi oyun arkadaşı zannedip hani oynamaya çalışıyor. Ama biz karakter ve yaş olarak daha büyük olduğumuz için ne kadar yetişebilirsek artık ona. O şekilde ona eşlik etmeye çalışıyoruz. (B2)

Pandemide, ebeveynlerin sosyal hayatına bakıldığında kısıtlamalar neticesinde sosyal anlamda istediklerini gerçekleştiremedikleri, kendilerini engellenmiş hissettikleri, arkadaş ortamlarından uzaklaştıkları, pandemi öncesi döneme yönelik özlem içerisinde oldukları, kalabalık ortamlardan uzaklaştıkları, sosyal faaliyetlerinin sekteye uğradığı görülmektedir.

En büyük eksiği bu bizim için çünkü pandemi olmadan önce hafta sonları biz dolu dolu geçiriyorduk. Şu an hiçbir şey yapamıyoruz. Yani hiçbir evde ya

dediğim gibi sinemaya gitme bir tiyatro, ben kendimde yani kızımı da çocuk tiyatrosuna götürüp akşamları da kendim tiyatroya gidiyordum o şekilde bizim bir şeyimiz vardı. Şimdi ne kızım, ne kendimle, ne eşimle hiçbir şey yapamıyoruz. (A4)

Hep dışarıda arkadaşlarla toplanırdık, bir yerde otururduk. Ya biz onlara giderdik ya onlar bize gelirdi. Kızımı gezmeye, bir yerlere açık havaya falan götürürdük. En kötü bir memleketeye gider gelirdik. Ama şimdi hep evde, evin içinde bir şeyler planlamak, yapmak zorundayız. Pandemi bizi bu konuda çok olumsuz etkiledi. Hep evde olmakta sanki hapishanede gibisin. (A3)

Sevmiyorum bu maskeleri ama mecburen takmak zorunda kaldık. Sürekli bir tedirginlik girdi işte insanlar birbirinden çekinir oldu. Daha önce daha samimi daha sıcak ilişkilerimiz vardı. İnsanlar birbirinden çekinmiyordu. Şimdi hani konuşurken bile karşıdaki insan bir öksürse hapşırırsa 'acaba mı' diyor aklınıza bir soru geliyor. Tedirginlik kattı yani bizim hayatımıza. (B5)

Hayatımızda bence çok şey değişti. Mesela çok zaman böyle toplu taşımaları kullanamamaya başladık. Artık hani bir yere gideceksek insanlardan kaçarak gitmeye çalışıyoruz. İnsanların olmadığı yerleri tercih etmeye çalışıyoruz genel itibariyle. (A4)

Pandemide Çocuğun İlgi Alanları

Pandemide çocuğun ilgi alanları teması; çocuğun oyun alışkanlıkları, teknoloji kullanımı ve kitap okuma alışkanlıkları olarak gruplandırılarak ele alınmıştır. Pandemide çocuğun oyun alışkanlıklarına bakıldığında aile ile oynanan oyunlar, ev oyuncaklarına yönelim, hareketli oyun tercihleri, evdeki oyun süresi ve eve alınan oyuncak miktarı artış göstermektedir. Bunların yanı sıra artık materyal etkinlikleri, resim/boyama çalışmaları, ince motor becerilerinin gelişimine yönelik etkinlikler, kutu oyunları gibi masa başı aktivitelerine de daha fazla yönelme yaşandığı görülmektedir.

Evin içerisinde biraz daha enerjisini alabilecek işte yakalama oyunu, koşma oyunu, saklambaç sonra başka işte mesela kağıtlardan el işi aktivitelerine biraz fazla yoğunlaştık. Mesela bunları biraz daha az yapıyorduk. Şu an bir iki tık üstünü yapıyoruz artık. İşte fon kağıtlarıyla bir şeyler yapmak, işte karton

kutulardan ev yapmalar, işte evin içine eşyalar yapmalar, işte biraz fazla oyuncak almalar maalesef yani vakit geçsin. Hani sürekli artık hepsiyle oynaya oynaya bir yerden sonra sıkılmaya başlıyor. (B3)

Ebeveynlerin teknoloji konusundaki ifadelerine bakıldığında, pandemide çocukların teknoloji kullanımlarının arttığı görülmektedir. Çocukların en çok tercih ettiği ve en çok talep ettiği aktivite teknolojik alet kullanımınıdır. Ebeveynler teknoloji kullanımındaki artışın sebebini ev içi aktivitelerin sınırlı olması, okula devam konusunda sıkıntılar yaşanması, ebeveynlerin çocuk tarafından beklenen maksimum ilgiyi gösterememesi, ebeveynin işlere yönelmesi, evde geçirilen zamanın nitelikli aktiviteler ile değerlendirilemeyecek kadar uzun olması, ebeveynin teknoloji kullanımında kötü örnek teşkil etmesi, evdeki izolasyon sürecinin uzaması gibi durumlar ile ilişkilendirmektedir. Ayrıca ebeveynler kendilerine vakit ayırmak istedikleri zaman çocuklarının teknoloji kullanımına izin vermektedirler.

Ekran süresinde şöyle işte dediğim gibi çizgi film sabah ilk kalktıklarında açılıyor. Biz haber bile izleyemiyoruz haber saatinde 'Kapatmayın, kapatmayın!', yatana kadar hiç o çizgi film kanalı değişmiyor. Dolayısıyla o ekran süresi çok uzadı. (A5)

Uğraşıyorsunuz mesela bir oyun oynamaya çalışıyorsunuz yarım saat. Ama bir gün 24 saat. Yani bitmiyor, gün bitmiyor sürekli. Ama sizin de yapmanız gereken işler oluyor, yemek oluyor vesaire her ne kadar eşiniz yardımcı olsa da – onlar biraz daha kesintisiz çalıştı bize göre- bizim kızımınla beraber kaldığımız dönem daha uzun oldu ister istemez açılıyorsunuz. O tamamen bir kurtarıcı yani o olmasaydı mesela hiçbir ekran olmasaydı evimde herhalde ben dayanamazdım mümkün değil. (A7)

Aile için de gün içerisinde en çok yapılan aktivitenin televizyon izlemek olduğu, pandemi koşullarının ebeveynleri ve çocukları teknolojik alet kullanımına yönelttiği ifade edilmektedir. Ebeveynlerin teknoloji kullanımına yönelmesi ile birlikte çocuklarına kötü örnek teşkil ettikleri görülmektedir.

...Bizler de öyleyiz yani elimizden telefonu çoğu zaman şimdi bu pandemi döneminde bizler de daha fazla telefonu elimizden düşürmez olduk. Çünkü evde

geçirdiğimiz zaman daha fazla olunca işimizi yaptık, gücümüzü yaptık e yapacak başka bir aktivite yok, başka bir şey yok. Hani bizler de öyle olunca bir yerde çocuklara da örnek olamıyoruz. Böyle bir kısır döngünün içerisindeyiz. (A4)

Pandemide genel anlamda çocukların kitap okuma alışkanlıklarında ve kitaplara olan ilgisinde bir artış meydana gelmiştir. Çocukların uyku öncesi kitap okutma talepleri daha çok artmış ve gün içerisinde kitaplar ile ilgilenme süreleri uzamıştır.

Şimdi gündüz mesela kitaplarını alıyor getiriyor bana, artık oynayacak bir oyun kalmadı ya da biraz o oyundan sıkıldı, ya bana getiriyor ya eşime getiriyor 'Anne şu kitabı bana okur musun?' ya da 'Baba okur musun?' daha fazla kitap okuma, kitap isteme... sanki boşluğa düştü de kitaba sarıldı gibi oldu. Öyle kitabı seviyordu zaten kitap okuma şeyi arttı. (A3)

Genel olarak kitaplara ilginin artmış olmasının yanı sıra bazı çocuklar için ise kitaplara yönelik ilgide bir azalma meydana gelmiştir. Ebeveynler bu durum üzerinde kitap sayısındaki artışın ve kitap okuma saatlerinin yoğunlaştırılmasının etkili olduğunu düşünmektedirler.

..... 'Haydi bir kitap okuyalım.' birkaç saat geçiyor. 'Hadi şunu da okuyalım.' deyince çocukta bir bıkkınlık oluyor yani. Kitaba karşı, kitap okuma alışkanlığına karşı biraz daha ilgisiz olduğunu hissediyorum ben. (A7)

Pandemide Yaşanan Sorunlar

Elde edilen bulgular kapsamında pandemide yaşanan sorunlar teması çocuklara yönelik sorunlar ve ebeveynlere yönelik sorunlar olmak üzere iki grupta değerlendirilmiştir. Pandemide çocuklara yönelik sorunlara bakıldığında; teknoloji kullanımının artması, ebeveynlere yönelik bağlılığın gelişmesi, ebeveynlere yönelik ilgi beklentisinin artması, arkadaşlıkların azalması, enerjinin atılmaması gibi içeriklerin yer aldığı görülmektedir.

Televizyon ve tablet olayımız kat kat arttı, ister istemez. Çünkü idare belli bir yere kadar insan hani kendi işleri de oluyor evde bile olsa. Ama belli bir yerden sonra çocuğa ne oluyor 'Sen biraz çizgi film izle de ben şu işi yapayım.' ya da çocuk gelip kendisi 'Çok sıkıldım, çok bunaldım.' gibi durumlar oluyor. O yüzden de ister istemez televizyon ve tablete kanalize olundu işin gerçeği. (B2)

Pandemi sürecinde çocuklar ailelerin hassasiyetleri ve kısıtlamalar nedeniyle arkadaşlarından uzak kalmakta, evden çıkamamaya ve arkadaşları ile görüşmeye bağlı olarak enerjilerini atamamaktadırlar.

...Tabi bir arkadaş ortamının eksikliğini çok hissediyor. Bunu da daha çok yakınımızda, komşumuzun çocuklarıyla bu eksikliği gidermeye çalışıyoruz. Ama çocukta bunu hissediyoruz tabi, kendi yaşlılarıyla daha çok vakit geçirmek istiyor. Kreşte tabi alıştığı için böyle arkadaş ortamına bunun eksikliğini çekiyor. Bu şekilde bir olumsuz tarafı oldu çocuk için tabi. (B4)

Tabi şöyle oğlum çok aktif bir çocuk. Duramayan yani enerjisi fazla biri olduğu için çok fazla evin içerisinde tabi belli bir süre sonra sıkıntı oluyor. Şey yapıyor atamıyor yani enerjisini dışarı. (B6)

Arkadaşları ile buluşamayan, enerjisini boşaltamayan ve istekleri karşılanamayan çocuklarda saldırgan davranışlar gözlenmektedir.

Yani seviyesine inemediğimiz zaman bu sefer çabuk sıkılıyor, çocuk gerilmeye başlıyor. Hiç yapmayacağı şeyleri yapıyor mesela işte bağırma, kızmaktır. İşte bu tarz şeylere biraz yöneliyor. (B3)

Pandemi sürecinin ebeveynlere yönelik sorunlara bakıldığında; evde geçirilen uzun süreler sonunda bunalma hissiyatı, çocuklara ve işlere ayrılan zaman nedeniyle kendilerine vakit ayırmakta zorlanma, psikolojilerinin negatif yönde etkilenmesi, teknolojik alet kullanımına yönelme, çocuklar ile ilgili konularda kendilerini yetersiz hissetme, pandeminin getirdiği hayat düzenine alışmada zorlanma gibi konuların yer aldığı görülmektedir.

Ama şimdi hep evde, evin içinde bir şeyler planlamak, yapmak zorundayız. Pandemi bizi bu konuda çok olumsuz etkiledi. Hep evde olmakta sanki hapisanede gibisin. Bir dışarı çıkmak istiyorsun, bir dolaşmak, açık hava almak istiyorsun. Maalesef ama mümkün olmuyor ama bu. Bu yönden bizi olumsuz etkiledi. (A3)

Yani bir an önce bitmesi lazım ama çok da bitecek gibi görünmüyor. Belki biraz da umudumuzu kırdı bu pandemi süreci, insanları biraz umutlarından

uzaklaştırdı gibi. Sanki eskisi gibi olamayacak gibi hissediyoruz, çok zaman maalesef. (B3)

Şöyle ki birazcık tabi ki bunaldık, hepimiz çok bunaldık. Mesela hiçbir insan doğası gereği zaten bir yere bağlı kalamıyor. İşte hani kendine vakit ayıramamak, dışarı çıkıp hep beraber ailecek gezememek, canının istediği şeyleri yapamamak bunlar tabi ki doğal olarak etkiliyor hepimizi. (B3)

...Bizler de öyleyiz yani elimizden telefonu çoğu zaman şimdi bu pandemi döneminde bizler de daha fazla telefonu elimizden düşürmez olduk. Çünkü evde geçirdiğimiz zaman daha fazla olunca işimizi yaptık, gücümüzü yaptık e yapacak başka bir aktivite yok, başka bir şey yok. Hani bizler de öyle olunca bir yerde çocuklara da örnek olamıyoruz. Böyle bir kısır döngünün içerisindeyiz. (A4)

Ebeveynler çocuklarına yönelik de bazı sorunlar yaşamakta ve bu sorunlarla baş etmeye de çalışmaktadırlar.

Kesinlikle çok zorluyor hocam. Çünkü hiçbir şey yapamıyorsunuz ki. Hani bebekle uğraşılıyor gibisiniz. Bir tek uyuduğunda, uyuduğunda bir şeyler yapabiliyorsunuz. Maalesef bu konu çok zorladı bizi, beni yani özellikle. (A3)

Kendi haline dönüp, kendi kendine de oynayabiliyordu, ama o şu an sıfıra indi inanın. Sadece yani böyle bizle oynamak istiyor. Ya babasıyla ya benle ya da yanında oyalayacak teyzesi, dayısı falan gibi birisi olacak. Yoksa sizi asla rahat bırakmıyor. Sınavlarım var mesela şimdi sınava gireceğim. O anda bile –hani bilgisayardan online giriliyor ya- sınavda bile “Anne bırak gel, oyun oynayacağız.”. Yani tek başına oynamayı bıraktı kızım, benim gözlemlediğim o. (A3)

Ebeveynler, çocukları ile yaşadıklarına yönelik konuşma, açıklamalarda bulunma, sabırlı olma, farklı etkinliklere yönlendirme gibi çözümler bulmalarının yanı sıra teknolojiyi de bir sorun çözme aracı olarak kullanmaktadırlar.

Tabi dediğim gibi televizyonun, tabletin bunda etkisi yüksek yani bu problemleri aşmakta. En azından oraya kanalize olmanın verdiği bir etki var. Hani çok bunaldığında oradan bir yardım alıyor gibi bir durum oluyor. Ailelerin durumu bu yani bizim de farklı değil işin gerçeği. (B2)

Bazı ebeveynler okul hayatındaki kesintilerin çocuklar üzerinde eğitimsel bir açık yarattığı ve bu açığı kapatmanın evde verilen eğitim süreci ile mümkün olamayacağı kanısındadır.

Şimdi pandemide kesik kesik gittiği zaman evde olduğum zamanlar göndermeyeyim, anneanne geliyor göndermeyeyim aman gitmesin, etmesin iyice kesik olunca tabi ki bir kopuşlar oluyor. Bir gerileme olmasa da bir durma oluyor yani. (A4)

Tabi gerileme olmaması için bildiklerini en azından unutmasın diye biz evde takviye etmeye çalışıyoruz ama bir ilerleme yok. Üzerine bir şey katamıyoruz dediğim gibi biz eğitimci olmadığımız için, veremediğimiz için. Sadece olanı, birçoğunu korumaya çalışıyoruz ilerleme kat edemiyoruz. (A4)

Pandemide aile üyelerinin daha fazla bir arada vakit geçirmesinin bireysel zamanı azaltması bir sorun olarak görülürken, buna bağlı olarak aile içi tartışmaları yoğunlaştırdığına yönelik de sıkıntılar yaşanmaktadır.

Valla hocam aile ilişkileri de şöyle dediğim gibi hep evde olduğumuz için, eve göre plan yaptığımız için yani en kötü sürekli bir şeyi birbirine sardırıyorsun. Bir tartışma çıkıyor, bir konu oluyor mesela. Zaten sen bunalıyorsun, kendine bir vakit ayıramıyorsun. Çocukla uğraşıyorsun. (A3)

Pandeminin Kazandırdıkları

Pandemi sürecinin her ne kadar çocuklar ve ailelerine yönelik olumsuz etkileri olsa da bazı kazanımlara da neden olduğu ebeveyn ifadelerinde gözlemlenmektedir. Pandeminin neden olduğu kazanımlarına bakıldığında, aile bireyleri ile birliklikte etkili zaman geçirilmesi, çocukların okula duyulan özlem nedeniyle okula yönelik pozitif bakış açısı geliştirmesi, arkadaş özlemi nedeniyle arkadaşlık kavramına yönelik olumlu tutum sergilemesi, pandemi öncesi ebeveyne sergilenen saldırgan davranışların pandemide ebeveynin ilgisi ile birlikte yok olması, resim çizme ve kitap okuma gibi etkinliklere yönelik ilginin artması gibi durumların ifade edildiği görülmektedir.

Öncelikle esnek mesaiden dolayı yorgunluğumuzu attık, biraz daha enerjimiz yükseldi, daha pozitif daha mutlu olduk ailemizle hep bir akşama kadar

beraberiz, günlerce beraber olduk. Bazen kısıtlamalar kapanmalar oldu, çok güzel oldu, birbirimizi daha çok anladık, birbirimizle daha iyi vakitler geçirdik. Gerçekten bunların çok lazım olduğunu anladık, bize bu fırsatların sunulmadığını anladık daha önceden. (B7)

Ben mesela pandemiden önce kızımın yeri geliyordu bazen çok hırçınlaşıyordu -belki ben çok ilgilenemediğim için yine- çok hırçınlaşıyordu vesaire. Ama sonra pandemide hani böyle ilgilendik, daha çok onunla vakit geçirdik. Daha sakinleşmişti o dönem mesela. Bunu ben böyle bizzat gözlemlemiştim. Şu anda da öyle çok agresif yapıda bir çocuk değil. Okulu çok özledi kızım. Karantina sonrasında yeniden okula başladığında çok hevesle gitti, çok severek gitti. Şu anda da onun etkilerini görüyoruz. Okulu özlemiş, severek gidiyor şu anda. Sosyal anlamda da kızımın biraz okul anlamında özlediği için öyle bir faydası da oldu. (A1)

Pandeminin ebeveynlere yönelik de bazı kazanımlara yol açtığı görülmektedir. Çalışma yaşamına ayrılan zamanın azalmasına bağlı olarak aile ile geçirilen kaliteli zamanda pozitif yönde artışın olduğu ifade edilmiştir. İş temposunun düşmesi ile birlikte aile üyeleriyle paylaşılan zamanın artması, aile ile geçirilen zamanın nitelikli hale gelmesi, çocuğun oyunlarına ve etkinliklerine daha sık katılım gerçekleştirilmesi, aile üyeleri ile paylaşımların artması, aile bağlarının kuvvetlenmesi, aile içi iletişimin artması, evde birlikte zaman geçirmeyi öğrenme gibi durumlar olduğu saptanmaktadır.

Öncelikle esnek mesaiden dolayı yorgunluğumuzu attık, biraz daha enerjimiz yükseldi, daha pozitif daha mutlu olduk ailemizle hep bir akşama kadar beraberiz, günlerce beraber olduk. Bazen kısıtlamalar kapanmalar oldu, çok güzel oldu, birbirimizi daha çok anladık, birbirimizle daha iyi vakitler geçirdik. Gerçekten bunların çok lazım olduğunu anladık, bize bu fırsatların sunulmadığını anladık daha önceden. (B7)

Eşim de çalıştığı için yaklaşık bir yıllık süreçte daha çok evde vakit geçirdik ve birbirimize karşı aile ortamını daha çok hissettiğimizi fark ettim. Evde vakit geçirince daha çok ortak paylaşımlarımız oldu. Yani onun aile birlikteliğimize biraz olumlu yönde etkisi oldu diyebilirim. Eşimle ve kızımınla daha çok vakit

geçirme imkanımız oldu bu şekilde. Öbür türlü normal zamanda hafta sonu birlikte vakit geçiriyor gibi görünüyorduk ama AVM'de ne bileyim parkta orada burada yine farklı yerlere dağılmış oluyorduk. Ama bu şekilde olunca birbirimizle vakit geçirmeye biraz mecbur olduk ve iyi oldu bence. (B1)

Ama evde nasıl zaman geçirilir gerçekten bilmiyormuşuz. Biraz da bu süreç evde zaman geçirmeyi öğretti bize. (B2)

Genel olarak bakıldığında pandemi sürecinde ailelerin daha önce deneyimlemedikleri durumlarla karşı karşıya kaldıkları, bunların da çocuklar ve ebeveynleri üzerinde farklı etkilere neden olduğu görülmüştür.

Tartışma

36-72 aylık çocuğu olan ailelerin pandemi sürecinde yaşadıkları deneyimleri inceleme amacıyla gerçekleştirilmiş olan bu araştırmada, pandeminin günlük rutinler üzerinde farklılığa sebep olduğu görülmektedir. Ebeveynler ve çocukların evde geçirdikleri sürenin artmasından dolayı pandemi sürecindeki rutinlerinde değişiklikler yaşanmıştır. Tatar'da (2021) yaptığı bir araştırmada, pandemi döneminde alışveriş, meditasyon ve sanatsal faaliyetlerin olumsuz yönde etkilendiğini; yemek yapma, film/dizi izleme ve atıştırma tüketme aktivitelerinde artış meydana geldiğini saptamıştır. Pandemi ile birlikte gelen sosyal kısıtlamalar ve hasta olmaya yönelik duyulan yoğun kaygı günlük rutinlerdeki değişikliğin sebebi olarak görülebilir.

Çocukların uyku rutinlerinde bir değişim yaşandığı görülmektedir. Bu durumun sebebi, evde yapılan aktivitelerin çocuklardaki enerjinin atılabilmesi için yeterli gelmemesi olarak görülebilir. Çocukların uyku düzeni bozukluklarının bir diğer nedeni ise ebeveynlerdeki kaygı durumu ile ilişkilendirilebilir. Zreik ve diğerleri (2020), pandemi döneminde annelerin yaşadıkları Covid-19 kaygısının 0-6 yaş dönemi çocuklardaki uykusuzluk seviyelerini arttırdığını bulmuştur.

Pandeminin bir diğer etkisi sosyal hayat üzerinde büyük bir değişim yaşatmasıdır. Pandemi süreci hem ebeveynlerin hem de çocukların sosyal yaşantılarını büyük oranda etkilemektedir. Ailelerin sosyal çevrelerinden mahrum kalmasının en önemli sebebinin hastalığın yarattığı kaygı durumu ile sosyal kısıtlamalara uyma zorunluluğu olduğu söylenebilir. Öngören'in (2021) araştırma

sonucuna göre, pandemi döneminde ebeveyn-çocuk ilişkisindeki en büyük negatif etkiyi sosyal izolasyon oluşturmaktadır. Pandemi öncesine göre sosyal hayattaki kısıtlamalar ve aile bireylerinin sosyal ilişkilerinden uzak kalması hem çocuklar hem de ebeveynleri için olumsuz etkilere neden olabilir.

Pandeminin yarattığı değişimlere bakıldığında çocukların temizlik alışkanlıklarının farklılaştığı görülmekte, çocuklar eve gelen ebeveynlerine ellerini nasıl ve ne kadar süre ile yıkamaları gerektiğine yönelik yönlendirmeler yapmaktadırlar. Arslan ve diğerleri (2021), okul öncesi çocukların pandemi öncesine nazaran daha sık el yıkadıklarını belirlerken, Bağla ve diğerleri (2021) yaşça daha büyük çocuklar ile yaptıkları benzer bir araştırmada çocukların %88.7'sinin sık el yıkama davranışı ile sağlık ve hijyene pandemi öncesine göre daha çok önem verdiklerini saptamıştır.

Pandeminin aile ilişkilerine olumlu bir yansıması bulunmaktadır. Kısıtlamalar neticesinde ebeveynlerin iş yükü azaldığı için aile ile geçirilen sürede bir artış meydana gelmiştir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde pandeminin aileyi birbirine bağlayan, aile içi etkileşim ve iletişimleri arttıran bir fırsat olduğu görülmektedir. Başaran ve Aksoy (2020) da, yaptıkları bir çalışmada, bu araştırmanın bulgularına paralel olarak pandeminin aile içi etkileşimleri arttırdığını sonucuna ulaşmışlardır.

Pandeminin çocuklar üzerindeki etkileri arasında teknoloji kullanımı, ebeveyn bağımlılığı, sosyal izolasyon ve eğitim eksiklikleri belirlenmiştir. Demir (2021), 60-72 aylık çocukların erken okuryazarlık becerileri ve görsel algı düzeylerini belirlemeye yönelik yaptığı araştırmada, çocukların okul öncesi eğitim kurumlarına devam etme sürelerinin okul yazarlık becerilerinde etkininin olmadığını belirlenmiş, bunda da okula gidilebilen sürenin kısıtlı olması ve çevrim içi bir şekilde ve de sınırlı zaman diliminde yapılan derslerin etkili olduğu ifade edilmiştir. Oysa pandemi öncesi yapılan çalışmalarda çocuğun okul öncesi eğitim kurumlarına devam süresi arttıkça çocukta erken okur yazarlık gibi becerilerin de daha çok geliştiğini ortaya koyan çalışmaların olduğu bilinmektedir (Öztürkçe, 2020). Pandemi döneminde çocukların okullarına gidememeleri onların eğitimden yararlanmalarının önünde önemli bir engel oluşturmuştur. Kumar Panda ve diğerleri (2020), çocukların %79.4'ünün pandemi ve karantina sürecinden

psikolojik/davranışsal olarak olumsuz yönde etkilendiklerini aktarmıştır. Çocukların okullarından uzakta kalmaları ve pandemiden psikolojik olarak olumsuz etkilenmeleri eğitim alma haklarının önünde önemli bir engel olarak değerlendirilebilir. Pandeminin çocuklar üzerindeki olumlu etkileri kitap alışkanlıklarının artması, okul özlemi nedeniyle okula ilişkin pozitif tutum sergileme olarak ifade edilmektedir. Pandemi sürecinde kapanmalar ve kısıtlamalar olmadığında çocukların isteyerek ve büyük bir mutlulukla okullarına gittikleri, okullarının bir daha kapanmasını istemedikleri bilinmektedir.

Pandemide çocukların sosyal çevrelerinden uzak kalmaları, ebeveynleri ile oyun oynayarak ya da benzeri aktivitelerle zaman geçirmeye çalışmaları bulgumuz yapılan başka çalışmalar ile örtüşmektedir. Öngören (2021) pandeminin ebeveyn-çocuk ilişkisindeki en olumsuz etkisinin sosyal izolasyon olduğunu ve sosyalleşme ihtiyacını karşılayamayan ailelerde aile içi çatışmaların daha sık görüldüğünü saptamıştır. Elliasson (2021) pandemi döneminde ailelerin en çok sosyalleşme sorunları konusunda zorlandıklarını belirtmiştir.

Pandemide çocuklar okula gidemedikleri, arkadaşları ile görüşemedikleri ve de kapanmalarda evden çıkamadıkları için ebeveynlerine bağımlılık geliştirmekte, birlikte oyun oynama vb isteklerinde artış olmakta, bu durum da ebeveynlerin kendilerine ayırdıkları zamanın azalmasına ve bu durumdan da bulmalarına neden olmaktadır. Başaran ve Aksoy (2020), ebeveynlerin çocukları ile yaptıkları aktivitelerin pandemide arttığını belirtmiştir. Jiao ve diğerleri (2020) araştırmalarında, 36-72 aylık çocukların bu dönemde büyük yaş grubundaki çocuklardan daha çok bağımlılık geliştirdiğini belirtmiştir.

Bu süreçte çocuğun ilgi alanlarındaki değişikliğe bakıldığında en çok tercih ettiği aktivitenin teknolojik alet kullanımı olduğu görülmektedir. Merkas ve diğerleri (2021) tarafından yapılan araştırmada, ebeveynler, çocuklardaki teknoloji kullanımının günlük rutinlerini sekteye uğrattığını belirtmiştir. Gilbert ve diğerleri (2021) pandemi dönemi nedeniyle çocuklarda ortaya çıkan sosyal etkileşim eksikliğinin duygusal iniş çıkışlara sebep olduğunu ve çocukların bu eksikliği teknolojik aletler vasıtasıyla giderebildiğini bulgulamıştır. Çocukların teknoloji kullanımlarındaki artış bazı ebeveynlerdeki yükünü azaltmıştır. Bu nedenle bazı ebeveynler teknolojik aletlerin zararlarını kabul etmekle birlikte

kurtarıcı bir işleve sahip olduğunu benimsemiştir. Ailenin teknoloji kullanım alışkanlıklarında da bir artış meydana geldiği görülmektedir. Ebeveynler teknolojik alışkanlıklarında çocuklarına örnek teşkil etmektedir. Pandeminin yarattığı olumsuz duygulardan kaçınmak, can sıkıntısına bir çözüm yolu aramak ve sosyal izolasyonun negatif etkilerinden soyutlanma ihtiyacı ebeveynleri teknoloji kullanımına yönelten sebepler olarak görülebilir.

Pandemide ebeveynlerin çocukları ile daha fazla oyun oynadıkları, kitap okuma, farklı aktiviteler yapma çabalarında artış olduğu bu araştırmanın bulguları arasındadır. Başaran ve Aksoy (2020) pandemi döneminde ebeveynlerin çocukları ile birlikte yaptıkları kitap okuma, yemek pişirme, oyun oynama, salata yapma, film/eğitici çizgi film izleme, el becerisine yönelik aktiviteler yapma, resim çizme, temizlik yapma, evi toparlama gibi faaliyetlerin arttığını saptamıştır.

Araştırma sonuçlarına göre genel itibariyle babaların mesai sürelerinin annelere nazaran daha uzun olması sebebiyle çocuk bakımı ve ev işleri gibi yükümlülükler daha çok anneler sorumluluğu haline gelmiştir. Annelerin sorumluluklarının daha yoğun olmasının ise babalara göre annelerin daha çok süreçten etkilenmelerine yol açabileceği düşünülmektedir. Mazza ve diğerleri (2020), pandemide kadınların daha yüksek düzeyde depresyon, anksiyete ve stres gösterdiklerini saptamıştır. Bu durumlar üzerinde annelerin babalara göre daha fazla sorumluluğu üstlenmeleri ve babaların işte oldukları zamanlarda annelerin çocuklarla birlikte kalmaları etkili olmuş olabilir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın sonuçlarına göre pandemide ailenin dışarı çıkma ve çocukların uyku rutinleri sekteye uğramış, evde vakit geçirmeye yönelik eğilim artmış ve dışarıda gerçekleştirilen hobilerden vazgeçilmiştir. Ebeveynlerin çocukları ile yaptıkları etkinlik çeşitliliğinde; çocukların evdeki oyun oynama süresi ve eve alınan oyuncak miktarında da artış olmuştur. Gün içerisinde en çok yapılan aktivitenin televizyon izlemek olduğu, pandemi koşullarının ebeveynleri ve çocukları teknolojik alet kullanımına yönelttiği belirlenmiştir. Ebeveynlerde bunalma hissi, kendilerine zaman ayırmakta zorlanma, teknolojik alet kullanımına yönelme, çocuklar ile ilgili konularda kendilerini yetersiz hissetme gibi sorunların olduğu

bulunmuştur. Çocukların okula yönelik pozitif bakış açısı geliştirmesi, arkadaşlık ilişkilerine yönelik olumlu tutum sergilemesi, resim çizme ve kitap okuma gibi etkinliklere yönelik ilginin artması gibi kazanımlarının olduğu görülmüştür. Çalışma yaşamına ayrılan zamanın azalmasına bağlı olarak aile ile geçirilen kaliteli zamanda pozitif yönde artışın olduğu sonucuna da ulaşılmıştır.

Bu araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıda yer alan öneriler sunulmuştur;

Çocuklarla çalışan uzmanlar, pandeminin olumsuz etkilerine maruz kalmış çocuklar ve aileleri için çeşitli çalışmalar planlayabilir. Bu çalışmalarda pandeminin bıraktığı olumsuz etkiler ile nasıl başa çıkılabileceği konusunda bilgilendirmeler yapılabilir. Pandemi sürecinin çocuklar üzerindeki etkilerinin uzun vadede devam edeceği dikkate alındığında ailelere yönelik çalışmalarda da sürekliliğin sağlanmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmacılar pandeminin çocukların gelişimine ve aile içinde yaşanan sorunların çözümüne yönelik müdahale programlarının etkililiğini belirlemeye yönelik araştırmalar yapabilirler. Bu araştırma okul öncesi dönemde olan 36-72 aylık çocukları olan ailelerin yaşadıkları deneyimleri belirlemeye yönelik yapılmıştır. Başka araştırmalarda bebekleri olan aileler ile okul çağı ve ergenlik çağında çocukları olan ailelerle planlanabilir. Pandeminin uzun vadede bebekler, çocuklar ve ergenler üzerindeki etkilerini ortaya koymaya yönelik araştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Akoğlu, G. & Karaaslan, B. T. (2020). COVID-19 ve İzolasyon Sürecinin Çocuklar Üzerindeki Olası Psikososyal Etkileri. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 5(2), 99-103.
- Arslan, E., Yıldız Çiçekler, C. & Temel M. (2021). Parental Views on the Lives of Preschool Children in the Covid-19 Pandemic Process. *International Journal of Psychology and Educational Studies*. 8, 139-152.
- Bagla, J., Rajam, M., Maheshwari, A.; Chaudhry, S & Dubey A. P. (2021). Impact of Coronavirus Pandemic on Mental Health of Children. *Indian Journal of Child Health*. 8(8), 273-276.

- Başaran, M. & Aksoy, A. B. (2020). Anne-Babaların Korona-virüs (Covid-19) Salgını Sürecinde Aile Yaşantılarına İlişkin Görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 13(71), 668-678.
- Christner, N., Essler, S., Hazzam, A & Paulus, M. (2021). Children's Psychological Well-Being and Problem Behavior During the COVID-19 Pandemic: An Online Study During the Lockdown Period in Germany. Erişim Adresi: [<https://psyarxiv.com/mgqzt/>]. Erişim Tarihi: 25/04/2021.
- Çaykuş, E. T. & Mutlu Çaykuş, T. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinde Çocukların Psikolojik Dayanıklılığını Güçlendirme Yolları: Ailelere, Öğretmenlere ve Ruh Sağlığı Uzmanlarına Öneriler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*.7(5), 95-113.
- De Figueiredo, C. S.; Sandre, P. C.; Portugal, L. C. L.; Mazala-De-Oliveira, T.; Da Silva Chagas, L.; Raony, I.; Ferreira, E. S.; Giestal-De-Araujo, E.; Dos Santos, A. A. & Bomfirm, P. O. S. (2020). COVID-19 Pandemic Impact on Children and Adolescents Mental Health: Biological, Environmental, and Social Factors. *Progress in Neuropsychopharmacology & Biological Psychiatry*. 106: 110171.
- Demir, E. (2021). 60-72 Aylık Çocukların Erken Okuryazarlık Becerileri Ve Görsel Algı Düzeyleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı. Ankara.
- Demir Öztürk, E.; Kuru, G. & Demir Yıldız, C. (2020). Covid-19 Pandemi Günlerinde Anneler Ne Düşünür Çocuklar Ne İster? Anne ve Çocuklarının Pandemi Algısı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*.7(5), 204-220.
- Fegert, J. M.; Vitiello, B.; Plener, P. L. & Clemens V. (2020). Challenges and Burden of the Coronavirus 2019 (COVID-19) Pandemic for Child and Adolescent Mental Health: A Narrative Review to Highlight Clinical and Research Needs in the Acute Phase and the Long Return to Normality. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*. 14(20), 1-11.
- Gilbert, A. S.; Schmidt, L.; Beck, A.; Kepper, M. M.; Mazzucca, S. & Eyler, A. (2021). Associations of Physical Activity and Sedentary Behaviors with Child Mental well-being during the COVID-19 Pandemi. *BMC Public Health*. 21(1770), 1-12.
- Imran, N.; Zeshan, M. & Pervaiz, Z. (2020). Mental Health Considerations for Children & Adolescents in COVID-19 Pandemi. *Pakistan Journal of Medical Sciences*. 36(COVID19-S4), 67-72.
- Jiao, W. Y.; Wang, L. N.; Liu, J.; Fang, S. F.; Jiao, F. Y.; Pettoello-Mantovani, M. & Somekh E. (2020). Behavioral and Emotional Disorders in Children During the COVID-19 Epidemic. *The Journal of Pediatrics*. 221: 264-266.
- Kılıç, S. (2013). İstatistiki İfadeyle, Örneklem Yöntemleri. *Journal of Mood Disorders*. 2013;3(1):44-46. DOI: 10.5455/jmood.20130325011730

- Kracht, L. C.; Katzmarzyk, P. T. & Staiano, A. E. (2021). Household Chaos, Family Routines, and Young Child Movement Behaviors in the U.S. During the COVID-19 Outbreak: A CrossSectional Study. *Biomed Central Public Health*. 21(860), 1-12.
- Kumar Panda, P.; Gupta, J.; Chowdhury, S. R.; Kumar, R.; Kumar Meena, A.; Madaan, P.; Kumar Sharawat, I. & Gulati, S. (2020). Psychological and Behavioral Impact of Lockdown and Quarantine Measures for COVID-19 Pandemic on Children, Adolescents and Caregivers: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Journal of Tropical Pediatrics*. 67(1), 1-13.
- Kurt Demirbaş, N. & Sevgili Koçak, S. (2020). 2-6 Yaş Arasında Çocuğu Olan Ebeveynlerin Bakış Açısıyla Covid-19 Salgın Sürecinin Değerlendirilmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*. 7(6), 328-349.
- Mazza, C.; Ricci, E.; Biondi, S.; Colasanti, M.; Ferracuti, S.; Napoli, C. & Roma, P. (2021). A Nationwide Survey of Psychological Distress among Italian People during the COVID-19 Pandemic: Immediate Psychological Responses and Associated Factors. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 17(9), 1-14.
- Merkas, M.; Peric, K. & Zulec, A. (2021). Parent Distraction with Technology and Child Social Competence during the COVID-19 Pandemic: The Role of Parental Emotional Stability. *Journal of Family Communication*. 21(3), 186-204.
- Öngören, S. (2021). The Pandemic Period and the Parent-Child Relationship. *International Journal of Contemporary Educational Research*. 8(1), 94-110.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(1), 323-343.
- Öztürkçe, A. (2020). 48-72 aylık çocukların zihin kuramı ve erken okuryazarlık becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ravens Sieberer, U.; Kaman, A.; Erhart, M.; Devine, J.; Schlack, R. & Otto, C. (2021). Impact of the COVID-19 pandemic on quality of life and mental health in children and adolescents in Germany. *European Child & Adolescent Psychiatry*. 31, 1-11.
- Şahbudak, B. & İnal Emiroğlu, N. (2020). Çocuk ve Ergende COVID-19 Salgını ve Duygudurum Bozuklukları Birlikteliği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 27(2), 59-63.
- Tatar, A. (2021). Covid-19 Virüsünün Neden Olduğu Salgının Bireylerin Günlük Alışkanlık ve Rutinleri Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 14(77), 682-696.
- Tekindal, M. & Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı ve Sürecine Yönelik Bir Derleme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*. 20(1), 153- 182.

Vasileva, M.; Alisic, E. & De Young, A. (2021). COVID-19 Unmasked: Preschool Children's Negative Thoughts and Worries During the COVID-19 Pandemic in Australia. *European Journal of Psychotraumatology*. 12(1), 1-11.

World Health Organizations (2020). Health Topic/Coronavirus. [https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1]. Erişim tarihi: 20/03/2021.

Zreik, G.; Asraf, K.; Haimov, I. & Tikotzky, L. (2020). Maternal Perceptions of Sleep Problems Among Children and Mothers During The Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Pandemic in Israel. *Journal of Sleep Research*. 30(1), 1-7.

About the Authors

Prof. Dr. Aysel KÖKSAL AKYOL ilkököl, ortaokul ve lise eğitimini Feke/Adana'da tamamladı. 1989 yılında Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksek Okulu'ndan mezun oldu. Yüksek Lisans ve Doktora eğitimini aynı üniversitede Çocuk Gelişimi Anabilim Dalında tamamladı. Çocuk Gelişimi Bilim Alanı'nda 2001 yılında Doçentlik, 2008 yılında Profesörlük unvanını aldı. 1993-1999 yılları arasında Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksek Okulu Çocuk Gelişimi Anabilim Dalında araştırma görevlisi, 1999-2003 yılları arasında Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak çalıştı. 2003 yılından bu yana Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü'nde görevine devam etmektedir. Araştırmalarını erken çocukluk döneminde gelişim ve gelişimin desteklenmesi, aile eğitimi, alternatif eğitim yaklaşımları, yaratıcı drama ve müzede eğitim konularında yürütmektedir.

Ayşenur ULUĞ ilkököl, ortaokul ve lise eğitimini Ankara'da tamamladı. 2013 yılında Gazi Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu'nda Çocuk Gelişimi Önlisans programını bitirdi. 2016 yılında Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Lisans, 2023 yılında Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimini tamamladı. Can Yaren Özel Eğitim Merkezinde dokuz ay eğitimci olarak görev yaptıktan sonra 2017 yılında Yargıtay Gündüz Bakımevinde öğretmen olarak görev yapmaya başladı ve halen aynı kurumda görevine devam etmektedir.

International Journal of Educational Policies

ISSN: 1307-3842

<http://ijep.icpres.org>

<http://ojs.ijep.info>

